

УДК 81:003]:811.581Потебня О.
DOI <https://doi.org/10.26661/2414-9594-2020-1-1-14>

ВЧЕННЯ ПРО ВНУТРІШНЮ ФОРМУ СЛОВА ОЛЕКСАНДРА ПОТЕБНІ ТА СЕМАНТИКА ФОРМИ КИТАЙСЬКОГО ІЄРОГЛІФА

Кірносова Н. А.

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, Київ, Україна
orcid.org/0000-0001-7721-5630
kirnosova@ukr.net*

Ключові слова:

*абстрагування, значення,
морфема, писемний знак,
поняття, уявлення.*

У статті розглядається природа морфемного значення на прикладі китайських ієрогліфів, що як писемні знаки співвідносяться саме з морфемами, а відтак і об'єктивують їхнє значення у своїй формі графічними засобами. Результати аналізу форми ієрогліфа надають підстави пов'язати природу морфемного значення з поняттям «внутрішньої форми слова», сформульованим О. Потебнею, однак із похибкою на можливості різних каналів сприйняття інформації – слух у О. Потебні і зір в китайських ієрогліфах. Як виявилось, зображення китайських ієрогліфів будується на схематичному представленні тих ознак форми, що мають діагностичне значення і є «необхідним мінімумом» для впізнання об'єкта. Водночас у статті зауважується, що такі зображення об'єктивують роботу думки з абстрагування і «сортування» ознак, а відтак вони можуть бути співвіднесені з терміном «внутрішня форма слова», який, хоча й був сформульований для звукових оболонок слів, також вказував на ознаку, що абстрагувалася з уявлюваного образу об'єкта, тобто теж засвідчував роботу думки в напрямку абстрагування, тільки об'єктивовану засобами слухового каналу інформації, а не зорового. Оскільки слуховий канал пропускає інформацію послідовно, у розрахованій на нього внутрішній формі слова виділяється тільки одна ознака об'єкта, а зоровий канал здатен попускати дані паралельно, тож у представленій наочно внутрішній формі слова містяться декілька ознак. При цьому зазначені декілька ознак ще не є відкритим переліком, як це характерно для поняття, а подаються у замкненій формі образу, що надає підстави співвідносити їх із уявленням, як це відбувається й у випадку однієї ознаки, яка стає вихідною для утворення звукових оболонок кореневих морфем. На підставі вищесказаного у статті формулюється теза про те, що морфемне значення – це одна ознака або одна сукупність «скутих» у цілісність ознак, що виокремлюються в складі чуттєвого образу об'єкта, створюючи можливість відірватися від його форми, але в той же час таке значення характеризується дифузністю, оскільки закладена в ці ознаки інформація не була категоризованою. Окрім того, у статті висновується, що з когнітивної точки зору образ – це конфігурація ознак, а поняття – перелік ознак.

OLEKSANDR POTEBNIA'S IDEA OF AN INTERNAL FORM OF A WORD AND SEMANTICS OF FORM OF CHINESE CHARACTERS

Kirnosova N. A.

PhD, Associate Professor,

*Associate Professor at the Department of Far Eastern
and South-East Asian Languages and Literature*

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine

orcid.org/0000-0001-7721-5630

kirnosova@ukr.net

Key words: *abstraction, impression, meaning, morpheme, notion, written sign.*

The article deals with the meaning of morpheme and based on the Chinese characters, because these written signs correspond with a morpheme and objectify its meaning in their form by graphical means. It is revealed in the article through the analysis of some character's form, that the meaning of morpheme associates in some way with the term «an internal form of a word», formulated by O. Potebnja, but with differences between two communicational channels taking into consideration – audio one, that Potebnja referred to, and visual one, that Chinese characters based on. It was shown in the article, that any Chinese character by its form is a scheme, representing some attributes of a correspondent object, and these attributes must have a diagnostic meaning and be “necessary minimum” for recognizing the object. It is argued than, that this scheme objectifies a mental mechanism of abstracting and “sorting” the attributes of an object, that's why it can be associated with the term “an internal form of a word”, which also point out an attribute in an image of an object, though formulated for the sound signals, as these signals also objectify a mental mechanism of abstraction, but by means of the audio channel of communication. This channel conveys information successively, that's why only one attribute can be stressed by the internal form of the word at once, while visual channel of communication can deal with information in parallel, so visual version of that form can stress more then one attribute at once. And these attributes are not represented as an open list, but as an image, closed in its form, that's why it is stated in the article, that the internal form of a word corresponds with impression in our mind, not with notion. The same is the situation with one attribute, which serves as a basis for sound signals to form a root morpheme. That's why it is proposed in the article to define the internal form of a word as one attribute, stressed in an image of an object (or one set of attributes, «chained» in an independent whole), and creating a possibility for a thought to abstract from a form of this object. At the same time, this meaning should be characterized as diffuse one, because information included in it, was not categorized. Except this, it is stated in the article, that from cognitive point of view, an image is a configuration of attributes, and a notion is a list of attributes.

Хоча в назві статті не зазначено слова «морфема», вона буде присвячена саме їй, точніше – проблемі природи морфемного значення. При цьому матеріалом дослідження послугує китайська ієрогліфіка, що має яскраву відмінність від буквеного чи складового письма – в ієрогліфі не лише план змісту наповнений семантично (і співвідноситься саме з морфемою), але й план форми має своє власне значення.

Уявляється, що в теоретичній площині результати цього дослідження нададуться до вирішення таких проблем китайської мови, як визначення межі слова, його частиномовної належності та визначення природи «тимчасових слів» (临时词). А у практичній площині – будуть використані для створення ліпших методик викладання ієрогліфіки в тих навчальних закладах, де є курси китайської мови, для створення посібників з ієроглі-

фіки, а також для укладання словника морфем, який водночас був би і особливим когнітивним словником ієрогліфів у допомогу перекладачеві.

Значення морфем не так часто стає об'єктом лінгвістичних досліджень, як значення слова, тим не менше роботи на цю тему існують, і в першу чергу тут слід згадати імена О. Кубрякової [1] і О. Бондарка [2], які ще в минулому столітті просували дослідження морфемного рівня мови в бік когнітивної лінгвістики, а також українського дослідника А. Безпаленка [3]. Серед сучасних досліджень можна згадати монографію М. В. Панова [4], у якій розглядаються тільки окремі аспекти значення морфем, а також статті українського дослідника О. Чуса [5]. Звісно, є ще багато інших досліджень окремих морфем в окремих мовах, але вони не надаються для вирішення поставленої вище проблеми – з'ясування природи морфемного значення.

У площині китайської мови про морфемі і їхнє значення починав писати Є. Поліванов [6] – вже майже 100 років тому, але репресії обірвали його діяльність, а спадщина – надовго випала з контексту сходовознавчих досліджень, тож висловлені ним ідеї не розвивалися.

Окремий інтерес для цього дослідження становлять ще дві роботи – хоча далеко не сучасні, але дуже важливі в контексті піднятої проблематики. Це – монографія О. Потебні «Думка й мова» [7], а також монографія І. Мещанінова «Члени речення й частини мови» [8], точніше його передмова до цієї монографії, де йдеться про дифузне значення слів.

Водночас слід зазначити, що в роботах названих дослідників здебільшого розглядалася проблема походження морфемного значення – чи воно має власні корені, чи утворюється внаслідок втрати предметного значення словом. А проблема природи морфемного значення при цьому відсувалася на другий план, хоча, звісно, вона й пов'язана з першою. Тож у цій статті пропонується звернутися саме до питання природи морфемного значення і залучити для цього китайську ієрогліфіку, адже значення ієрогліфа (а отже і значення морфемі) можна безпосередньо бачити, відколи воно «матеріалізоване» в графічній субстанції.

Метою цього дослідження є показати, що китайський ієрогліф графічними засобами виражає морфемне значення, особливістю якого є суміщення чуттєвих і абстрактних даних, тобто співвідносність з уявленням у площині мислення, тому до нього може бути застосований термін О. Потебні «внутрішня форма слова».

Спочатку слід нагадати думку О. Потебні стосовно внутрішньої форми слова: «Не важко висунувати з розбору слів будь-якої мови, що слово власне виражає не всю думку, що приймається за

його зміст, а лише одну її ознаку. Образ столу може мати багато ознак, але слово *стіл* означає тільки застелене (корінь – *стл*, той же, що й у дієслові *стелити*) і тому воно може однаково позначати будь-які столи, незалежно від їх форми, величини й матеріалу» [7, с.74].

Інформацію, яку несе в собі ця єдина виділена ознака, О. Потебня й називає *внутрішньою формою слова* [7, с.74]. Він також прирівнює її до найближчого (тобто, напевне, вихідного) етимологічного значення слова [7, с.74] й визначає за *об'єктивний* зміст [7, с.74], на відміну від суб'єктивного змісту, що становить собою *низку* ознак [7, с.74] і дорівнює, очевидно, поняттю [7, с.141]. У контексті цієї статті слід звернути увагу на те, що О. Потебня неодноразово підкреслює широкі можливості абстрагування від конкретики, що їх ця риса дарує слову (як у вищенаведеній цитаті: слово *стіл* може позначати будь-які столи, навіть створені С. Далі, що геть не відбивають «вимог» поняття «стіл» – «площина + 4 ніжки»).

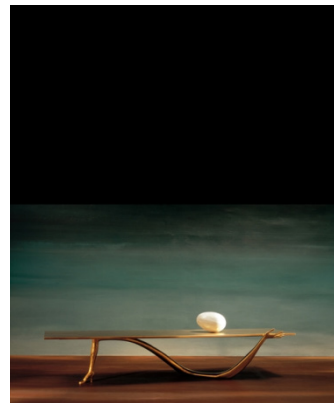

Рис. 1. Стіл Leda, С. Далі, 1935-1937
(URL: https://dss3.bdstatic.com/70cFv8Sh_Q1YnxGkpoWK1HF6hhy/it/u=3574682108,397188415&fm=26&gp=0.jpg)
(дата звернення 01.09.20))

Цікаво, що на деяких сайтах цей предмет іменується лавкою (!): див. URL: <https://www.elledecoration.ru/how-to/shopping/top-10-mebel-i-aksessuaryi-v-stile-salvadora-dali/> (дата звернення 01.09.20)

У контексті цього дослідження також важливо зауважити, що в усіх прикладах О. Потебня пов'язує внутрішню форму слова (як інформацію про одну яскраву ознаку, абстраговану від чуттєвого образу) з *кореневою морфемою*, хоча він сам не оперує терміном «морфема», а пише про вигук як джерело походження слів: «...вигук під впливом зверненої на нього думки змінюється в слово...» [7, с.72]. Проте в усіх наведених прикладах він виділяє корені як носії тих ознак, що акцентуються (виокремлюються) в чуттєвих образах і створюють уявлення.

Тепер згадаймо, що китайську мову в типологічній класифікації відносять до кореневих мов, а її писемні знаки – ієрогліфи – співвідносять з морфемним рівнем звукової мови, тобто **один ієрогліф завжди позначає одну морфему**, і з цим положенням погоджується переважна більшість сучасних мовознавців як у Китаї, так і поза його межами [9, с.28].

Але якщо ієрогліф співвідносний з морфемою, яка є найменшою значеннєвою одиницею мови, то він у межах своєї форми повинен певним чином виражати її значення.

Візьмемо до прикладу ієрогліф 女 – жінка. Відразу ж зауважимо, що цей сучасний знак своєю формою жодним чином не нагадує жінку. Для виявлення відповідного зв'язку розглянемо етимологію цього знаку (власне, те саме пропонує робити й О. Потебня зі словами, внутрішня форма яких стерлася).

На рисунку 2 зліва направо зображено етапи еволюції цього знаку – від написів на черепашчачих панцирах (XVI ст. до н.е.; цей знак – один з найдавніших у Китаї!) до сформованого в III ст. н.е. стиля кайшу, що використовується й донині. Цікаво, що навіть перший зліва, тобто найраніший, знак дуже віддалено нагадує жінку (насправді, якщо людині наперед не повідомити, що це – жінка, навряд чи хтось її упізнає). Тим не менше, (майже) всі китайські підручники з ієрогліфіки стверджують, що відповідне схематичне зображення передає обриси жінки, яка сидить на колінах, і тим самим несе, нібито, ще додаткову культурну інформацію

про те, що жінка вже в тому давньому китайському суспільстві мала підлегле становище. Однак, навіть якщо це й так, зазначена поза не є постійно властивою жінці і не може бути об'єктивно перенесена на всіх жінок, тому не може вважатися необхідною ознакою для поняття, утвореного на основі цього уявлення. Більше того, викладена вище інтерпретація зображення жінки не є єдино можливою: зокрема, останнім часом, можливо, під впливом фемінізму, виник «пом'якшений варіант» пояснення цього образу – нібито, перед домашнім вогнищем, де жінка проводила більшість свого часу, зручніше сидіти саме на колінах [10].

Отже слід шукати іншу визначальну для цього образу рису, яка була б об'єктивно властивою всім жінкам. Китайський дослідник Яо Ганьмін звернув увагу на те, що жінку тут зображено в профіль, і пояснив чому – адже саме так найкраще проглядають груди й стегна – ознаки жіночої фігури, за якими її можна впізнати і не можливо сплутати з фігурою чоловіка [11, с.118].

Тим яскравіше виявляється ця логіка, якщо залучити ще для порівняння й ієрогліф 大 – великий. Він, на загальноприйнятій серед китайських графологів думку, зображає чоловіка з широко розставленими руками:

Як бачимо на рисунку 3, це – зображення анфас, і цей ракурс – не випадковий, адже саме анфас найкраще проглядається яскрава риса чоловічої фігури – широкі плечі (поставте чоловіка в профіль – і зникне навіть натяк на величину).

Рис. 2. (URL: <http://xh.5156edu.com/hzimages/jgf/jgf4926acc64198.gif> (дата звернення 01.09.20);
URL: <http://xh.5156edu.com/hzimages/jf/jf4926ahc70542.gif> (дата звернення 01.09.20);
URL: <http://xh.5156edu.com/hzimages/dz/dz4926afc36413.gif> (дата звернення 01.09.20);
URL: <http://xh.5156edu.com/hzimages/xz/xz4926agc23864.gif> (дата звернення 01.09.20);
URL: <http://xh.5156edu.com/hzimages/ls/ls4926afc83240.gif> (дата звернення 01.09.20))

Рис. 3. (URL: https://n1s2.hsmedia.ru/8a/31/a9/8a31a98b1dd54b3de54938ef9e85eb67/441x598_0xc0a8393c_3642997581370471564.jpg (дата звернення 01.09.20))

Отже, логіка цих схематичних зображень¹ така, що засвідчує прагнення подати з вигідного ракурсу тільки ті риси, яких достатньо для впізнання об'єкта. Однак це те саме, що сказати, що ієрогліф *об'єктивує роботу думки, пов'язану з виділенням певних ознак у чуттєвому образі*, тобто з їх абстрагуванням. А це – те саме, що, на думку О. Потєбні, робить і артикульований звук при утворенні внутрішньої форми слова (абстрагування ознаки з образу, що уявляється). Як бачимо, із когнітивної точки зору висновується думка про те, що *форма ієрогліфа – це об'єктивована графічними засобами внутрішня форма слова*.

Однак ця теза потребує коментарів.

По-перше, суттєвою перешкодою для опису ієрогліфа в термінології О. Потєбні може здаватися той факт, що термін «внутрішня форма слова» він пов'язує завжди тільки з однією ознакою, тоді як в ієрогліфі, ми бачили, їх представлено декілька. Проте слід врахувати, що йдеться про два різних канали сприйняття інформації, і якщо слух (а О. Потєбня говорив про звукову мову) здатен сприймати її тільки послідовно (тобто, одну одиницю в один момент часу), то зір сприймає її паралельно (тобто, може бути декілька одиниць в один момент часу). Головне, що і набір звуків на позначення кореневих морфем у О. Потєбні, і набір рис на позначення так само кореневих морфем в ієрогліфі однаково об'єктивують роботу думки по утворенню понять, точніше, її перші кроки в цьому напрямку – коли з цілісних образів починають виділятися окремі ознаки. Тому спроба застосувати термінологію О. Потєбні до китайської ієрогліфіки виглядає цілком правомірною.

По-друге, важливо також підкреслити, що ієрогліф, попри те, що здатен репрезентувати одночасно декілька ознак об'єкта, НЕ Є ЗНАКОМ ПОНЯТТЯ. Власне, поняття, як перелік присутніх ознак об'єкта не вважається замкненим цілим, про що писав, зокрема й О. Потєбня [7, с.141]. Воно здатне поглиблюватись (можливо й дрібнішати) в голові окремої людини протягом її життя, на підставі чого в сучасній науці говорять, наприклад, про наукову й побутову картину світу – вони відрізняються змістами понять у головах носіїв. Тому зобразити поняття не можливо, можливо тільки вказати на певну сукупність ознак, що є (чи потенційно може бути) ним, як це «робить»

¹ Слід окремо зауважити, що в якості прикладів для цього дослідження було обрано знаки-піктограми – тобто, ті, що передають форму конкретних предметів. Але, як відомо, китайська ієрогліфіка не вичерпується ними, хоча будується на них. Тому, звісно, надалі очікується продовження цього дослідження і застосування отриманих результатів до ієрогліфів іншого типу творення, яке доповнить висновки, отримані в цій статті. Іншим напрямком для подальших досліджень може бути перевірка решти знаків-піктограм на наявність такої ж логіки, але певна робота на підтвердження цього вже була зроблена Яо Ганьміном [11].

слово. А от уявлення, у якому ознаки об'єкта зберігаються в цілісній і замкненій формі образу, зобразити можна, що і робить ієрогліф. Але він і не може позначати слова, співвідносячись тільки з нижчим мовним рівнем – морфемним.

По-третє, виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що значенням морфем і є інформація про одну (у випадку звукового рівня) чи декілька (на графічному рівні) суб'єктивно виділених в об'єкті пізнання ознак. І хоча ці риси були абстраговані, отримана інформація не була ще категоризована, тобто, співвіднесена з множинами дій, предметів чи ознак, тому морфем не розподіляються за частинами мови і однаково можуть бути коренем як іменника, так і дієслова.

У зв'язку з цим і пропонується згадати зазначену вище роботу І. Мещанінова, де він вводить поняття дифузності значення окремих слів [8]. Термін «дифузне значення» уявляється дуже доречним по відношенню до значення морфем, а разом з тим – і до власного значення ієрогліфа (тобто того, що закладене в його формі).

Цікаво, що розмитість значень китайських односкладових морфем зауважував ще Є. Поліванов, однак він пропонував їх називати «неоформленими іменами» [6, с. 200].

Тепер можна сформулювати пояснення такої розмитості морфемного значення – його зв'язок з (чуттєвим) образом, а не з (абстрактним) поняттям.

По-четверте, на підставі вищесказаного можна спробувати сформулювати відмінність між образом і поняттям: поняття – це простий перелік ознак, а образ – це цілісна конфігурація з ознак, обов'язково певним чином структурована.

Нарешті, слід окремо сказати про схематичність зображення в ієрогліфі. Оскільки китайське письмо не є фонетичним, іноді дослідники, особливо західні, відмовляють ієрогліфам у праві бути писемними знаками, тобто не вважають їх символами. Однак китайські дослідники в таких випадках використовують схематичність ієрогліфів як аргумент на користь їх символічності, доводячи, що вони є повноцінними писемними знаками. Наприклад, дослідник Мен Хва [12, с.7] демонструє символічність китайських ієрогліфів (причому вже найдавніших!) у порівнянні з сучасними ієрогліфами *насі*², і зауважує, що в останніх зображення містять багато неважливих деталей, тобто, не мисляться відірваними від конкретики.

Отже, за формою базовий китайський ієрогліф (піктограма) є схематичним зображенням СИТУАЦІЇ сприйняття об'єкта, коли розум визначає ракурс, найбільш вигідний для ВПІЗНАННЯ цього

² *Haci* – національність, що мешкає на південному заході Китаю, переважно в пров. Юньнань, зберігає свою писемність, що також є ієрогліфічною, хоча вважається не такою просунутою, як китайська.

Рис. 4. Ієрогліф «людина» в написах на черепащачих панцирах і сучасний
 (URL: https://dss0.bdstatic.com/70cFvHSh_Q1YnxGkpoWK1HF6hhy/it/u=2404459088,2594499530&fm=26&gp=0.jpg (дата звернення 01.09.20);
 URL: https://dss1.bdstatic.com/70cFvXSh_Q1YnxGkpoWK1HF6hhy/it/u=287121217,265403970&fm=26&gp=0.jpg (дата звернення 01.09.20))

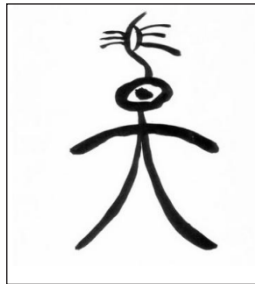

Рис. 5. Ієрогліф «людина» в писемності насі
 (URL: https://dss0.bdstatic.com/70cFuHSh_Q1YnxGkpoWK1HF6hhy/it/u=3304282954,3494930164&fm=26&gp=0.jpg (дата звернення 01.09.20))

об'єкта. У такому зображенні ознаки об'єкта представлені вибірково (задані ракурсом, обмежені зоровим каналом інформації) і невід'ємно від образу, через який були сприйняті органами чуття (зором), тобто це зображення є замкненою конфігурацією ознак, як в уявленні, а не їхнім відкритим переліком, як у понятті. Іншими словами, таке зображення, використане в функції писемного знаку, стає знаком уявлення, але не знаком поняття, і через це не може позначати слово. Такий висновок збігається із загальноприйнятою думкою в сучасному китайському мовознавстві про те, що ієрогліф позначає морфему.

З іншого боку, характер представлення ознак об'єкту в ієрогліфі (вибірковість і структурованість) свідчить про роботу думки в напрямку відриву від конкретних форм і переходу в абстрактну площину ознак, тобто виявляється, що ієрогліф об'єктивує графічними засобами ту саму інформацію, яку О. Потебня називав внутрішньою формою слова. У такому випадку можна сформулювати дві тези: по-перше, носієм внутрішньої форми слова є коренева морфема, по-друге – ієрогліф засобами графіки об'єктивує внутрішню форму слова (і співвідноситься як писемний знак з кореневою морфемою, а не зі словом).

Уявляється також, що отримані результати дотичні до сфери когнітивної лінгвістики й можуть надатися до визначення поняття «концепт». Зокрема, для подальшого дослідження можна сформулювати тезу про те, що концепт – це ментальна одиниця, співвідносна на мовному рівні не зі словом (зі словом співвідносне поняття), а з морфемою, і є по суті схемою явища, структурованою в образі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кубрякова Е.С. Основы морфологического анализа. Москва : Наука, 1974. 324 с.
2. Бондарко А.В. Грамматическое значение и смысл. Ленинград : Наука, 1978. 176 с.
3. Беспаленко А.М. Значимость морфонологических явлений в корне слова при отглагольном словообразовании : дис... канд. филол. наук : 10.02.19. Київ, 1984. 24 с.
4. Панов М.В. Позиционная морфология русского языка. Москва : Наука, 1999. 267 с.
5. Чус О.Ф. Власне словотвірне значення суфікса як семантичне ядро морфеми. *Українська мова у XXI столітті: традиції і новаторство* : тези доп. Всеукр. лінгвіст. форуму молодих учених. Київ, 2010. С. 67–69.
6. Иванов А.И., Поливанов Е.Д. Грамматика современного китайского языка. Москва : Издательство ЛКИ, 2007. 304 с.
7. Потебня А.А. Мысль и язык. Киев : СИНТО, 1993. 192 с.
8. Мещанинов И.И. Члены предложения и части речи. Ленинград : Наука, 1978. 387 с.
9. Софронов М.В. Китайский язык и китайская письменность : курс лекций. Москва : АСТ: Восток – Запад, 2007. 638 с.
10. 汉字的故事/施正宇著.北京:中国友谊出版公司,1994.488页.
11. 汉字文化思维/姚淦铭著.北京:首都师范大学出版社,2008.334页.
12. 文字论/孟华著.济南:山东教育出版社,2008.363页.

REFERENCES

1. Kubryakova E.S. (1974) *Osnovy morfologicheskogo analiza* [The Basics of Morphological Analysis]. Moskva : Nauka. [in Russian]

2. Bondarko A.V. (1978) *Grammaticheskoe znachenie i smysl* [Grammatical Meaning and Sense]. Leningrad : Nauka. [in Russian]
3. Bespalenko A.M. (1984) *Znachimost' morfonologicheskikh yavlenii v korne slova pri otglagol'nom slovoobrazovanii* [The Meaning of Morphological Phenomena in Word's Root in Case of Derivation From Verb]: Dis... kand.filol.nauk : 10.02.19. Kyiv. [in Russian]
4. Panov M.V. (1999) *Pozitsionnaya morfologiya russkogo yazyka* [Positional Morphology in Russian Language]. Moskva : Nauka. [in Russian]
5. Chus O.F. (2010) Vlasne slovotvirne znachennya sufiksa yak semantychne yadro morfemy [The Inherent Derivational Meaning of Suffix as Morpheme's Semantic Core]. *Ukrains'ka mova u XXI stolitti: traditsii i novatorstvo : tezy dop. Vseukr. lingvist. forumu molodykh uchenykh* (pp.67-69). Kiyv : Space-Inform; Gudymenko. [in Ukrainian]
6. Ivanov A.I., Polivanov E.D. (2007) *Grammatika sovremennogo kitaiskogo yazyka* [Modern Chinese Language Grammar]. Moskva : Izdatel'stvo LKI. [in Russian]
7. Potebnya A.A. (1993) *Mysl' i yazyk* [Thought and Language]. Kyiv : SINTO. [in Russian]
8. Meshchaninov I.I. (1978) *Chleny predlozheniya i chasti rechi* [Parts of Sentence and Parts of Speech]. Leningrad : Nauka. [in Russian]
9. Sofronov M.V. (2007) *Kitaiskii yazyk i kitaiskaya pis'mennost'* [Chinese language and Chinese Writing System] : kurs lektsii. – Moskva : AST: Vostok – Zapad. [in Russian]
10. Shi Zhengyu (1994) *Hanzi de gushi* [Stories behind Chinese characters]. Beijing : Zhongguo youyi chuban gongsi. [in Chinese]
11. Yao Ganming (2008) *Hanzi wenhua siwei* [The Way of Thinking in the Culture, Based on Chinese Characters]. Beijing : Shoudu shifan daxue chubanshe. [in Chinese]
12. Men Hua (2008) *Wenzilun* [The Theory of Signs of Writing]. Jinan : Shandong jiaoyu chubanshe. [in Chinese].